

367.
1932. 3 E 173/3

**ISTENÉRT,
HAZÁÉRT, SZABADSÁGÉRT
ÉS
A SZELLEMI ÉLET EGYSÉGE**

KÉT ÉRTEKEZÉS

IRTA

Dr. ERDŐS JÓZSEF

DEBRECEN, 1932

**ISTENÉRT,
HAZÁÉRT, SZABADSÁGÉRT
ÉS
A SZELLEMI ÉLET EGYSÉGE**

KÉT ÉRTEKEZÉS

RTA

Dr. ERDŐS JÓZSEF

DEBRECEN, 1932

E 173/3

Istenért, Hazáért, Szabadságért.

Írta és a debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetem 1921—
1922. tanévnyitó ünnepélyén elmondotta Dr. Erdős József.

Egyetemi nemes Ifjúság!

Amikor most, tisztemből folyólag, Önökhöz buzdító intelmet intézni szándékozom, vezérlő igékül választom az előző boldogabb időkből örökségül fennmaradt főiskolai ifjúsági zászló eme feliratát: „Istenért, Hazáért, Szabadságért!”

Ezt a hármas jelszót hímezték bele gyöngéd kezek időtlen időkre szóló kiáltvány gyanánt abba a gyönyörű jelképes zászlóba, amelyet a debreceni református főiskola ifjúsága az 1905. évi május hó 7. napján szentelt föl Istennek nevében az ősi tisztas Alma Mater, az ἀρχαία Ἀκαδημία mindenkori ifjúságának elidegeníthetetlen jelvényéül. Annakelötte is megvolt az 1549. évben alapított debreceni scholának és ifjúságának általánosán ösmert *orando et laborando* jelszava, mely legelőbb az 1678-ban készült hivatali pecsétbe vésve, méltó keretül szolgál a címer közepén levő nyitott bibliának és az Örökkévaló szent nevét jelző Jhvh tetragrammnak. Nyilvánvaló, hogy ez a jelszó még abból a korból ered, amikor a hit és tudomány bajnokainak a világosság, az igazság és a szabadság diadaláért vívott harcra szóló lelkesítésül nem lehetett valami riadalmas, vagy dörgedelmes hangzású jelszóval élni, hanem be kellett érniök az egyszerű, igénytelen, tompa hangzású jelmóndattal: *orando et laborando*. Mindamellettt ebbe a kettős jeligébe, vagyis az imádság és a munka fogalmába bele tudta tömöríteni az 1629-ben *celebris*, 1643-ban *illustris* scholának és 1660 óta Collegiumnak nevezett *schola nostra* egymást felváltó vezetősége és ifjúsága mindazt az elvet, eszmét és gondolatot, vágyat, törekvést és reményt, amelynek megvalósulásáért negyedfélszáz esztendő folyamán állhatatos buzgósággal, hűséggel, lelkesedéssel dolgozott, küzdött, verítékezett, sőt — amikor szükség volt rá — életével is áldozott a kollégiumi ifjúság. Mert akik nemzedékről-nemzedékre az evangéliumi keresztyén hitben növekedés, a tudomány kincseivel gazdagodás és a szellem-erkölcsi művelődés céljából ide seregelték e szent csarnokokba, azok megtanulták itten, hogy az evangéliumi kijelentés folytán elavult és érvénytelenné vált törvényvallás betűje és igája alatt görnyedő lelkeknek Istenhez való közeledése, imádkozása és az ezen alapuló bármiféle vallási intézménye csak múló és látszólagos értékű jelenség, amely amiképpen föltűnik, azonképpen tova is száll a képzelet világában: de az Úr Jézus Krisztus által

tanított imádság megelevenítő, újjáteremtő hatalom, az ember lelkének nélkülözhetetlen életeleme, az egy igaz örök Istenhez vezető út és a Krisztusban megváltottak számára készen levő mennyei idvesség záloga. Ezért mondotta Idvezítőnk, hogy akik az Istent imádják, szükség, hogy lélekben és igazságban imádják. (Ján 4, 24.) Ezért imádkozunk mi keresztyének meghallgattatás reménységével Istenhez a Krisztus nevében. (Ján 14, 13 k.). Ezért foglalta egybe a Kollégium is az *orando* jelzőbe mindazt, amit tanárai, tanítói, nevelői, tanulói, munkásai, mint érzést, gondolatot, óhajtást, reménykedést, időről-időre Isten szent színe elé tártak, abban a hitben és tudatban, hogy Ő, amit jónak és idvességre valónak lát, azt bizonyára megcselekedheti, mint Mindenható, és meg is cselekszi, mint kegyelemmelteljes mennyei Atya. Viszont, amiért őseink imádkoztak, annak valóra válásáért, magyar keresztyéni hivatásukhoz híven, lankadatlan kitartással, példás serénységgel, becsületesen dolgoztak is. Hogy mily eredménnyel? Arról tanuskodik hazai kultúránk és nemzeti, állami, egyházi életünk történelmének egész folyamata. Egyik nemzedék a másik nyomdokiba lépve versenyzett abban, hogy megőrizze, gyarapítsa, gyümölcsöztesse, megszázszorozza az áldott emlékezetű elődöktől nyert szellemi, erkölcsi és anyagi örökséget, mint letéteményt és hitbizományt. Így jött létre a jó földre vetett evangéliomi mustármagból az a terebélyes fa, amelynek enyhet nyújtó lombzata alatt az igazságot éhező és szomjúhozó lelkek nagy sokasága talált megalégitést és üdülést mind a mai napiglan.

Amikor aztán a magyar nemzeti öntudat ébredése, a társadalmi élet fellendülése, az ősi alkotmány és a szent korona biztonsága, úgyszintén a kultúra bámulatos fejlődése és a közgazdasági viszonyok javulása mintegy kínálva kínálták az alkalmat és szinte sürgették az előintézkedések megtételét és a hagyományos áldozatkészség fokozását avégett, hogy az ősi kollégium hírneves akadémiaja egyetemi rangra emelkedve teljesíthesse misszióját: akkor a nemzetfenntartó, tősgyökeres magyarság fiai, a debreceni diákok, egyező lélekkel, keresztyéni hittel, hazafiúi lángoló lelkesedéssel létrehozták a már-már létesülőfélben levő és örömtől repeső szívvel üdvözölt tudományegyetem ifjúsága számára az 1848. évi szabadságharcunk lezajlása után eltűnt reményzöld színű régi lobogó helyébe ezt a fehérselymű díszes új zászlót, amelynek fennlen lengő szárnyába kitörülhetetlenül beleszövegezték, egyszersmind az alföldi rónaságról a Kárpátok szent bérceiig és az Adria gyönyörű partjaiig sebesen zúgó szélnek zendüléseként odaharsogták minden magyarnak a fülébe: *Istenért, Hazáért, Szabadságért!*

Egyetemi nemes Ifjúság! Íme, ez az a zászló és rajta íme, ez az a felirat, amellyel egyetemünk ifjúsága a tökéletesedés célja felé vezető pályáján kezdettől fogva elindult és amely alá

seregeltünk egybe most is az 1921—22. tanév elején. Méltó tehát, hogy pár pillanatig elmélkedjünk e mi zászlónk jelszava felett.

*

Istenért! Ez az első és fő parancsolat, amelynek teljesítésére teremtetésünk tudata, szívünk minden érzése, agyunk minden gondolata, főképpen pedig Krisztus Urunk tanítása és meghagyása (Mt 22, 37) kötelez bennünket. Az örökkévaló (Deut 33, 27), egyedüli egy (Zst 86, 10), élő (Jos 3, 10) Istennek létezését, tökéletes lényét, a világmindenséget létrehívó, fenntartó és kormányzó hatalmát, mindentudóságát, igazságosságát, bölcseségét, szentségét, dicsőségét és végtelen szeretetét már a legősibb bibliai okmányok a legalázatosabb hódolat és imádás hangján hirdetik. Az ószövetségi kinyilatkoztatási kútfők eszményi monotheizmusa az óvilág legműveltebb pogány népeinek Istenről alkotott tudalmát mérhetetlenül felülmulja, nemcsak azért, mert a pogányok természetistenítése a valóságos igazsággal merő ellentétben van, hanem azért, mert az egyetlenegy Isten úgy jelentette ki magát ígéjében, mint tökéletes szentháromság, egy igaz örök Isten. Az ószövetségi nép vallása azonban, mint a teljes kinyilatkoztatásra előkészítő, ideiglenes, átmeneti intézmény, még csupán fátyolon, leplen és homályos tükörön keresztül szemléltethette a megközelíthetetlen világosságban lakozó mennybéli felséges Isten létét, lényét és munkáit mindaddig, amikor az emberiség több ezeréves szellem-erkölcsi iskolázása, vezetése és nevelése befejezéseként, az időnek teljességében megjelent testben az örök Ige (Ján 1, 1. 1 Ján 5, 7 ; 1 Tim 3, 16.), az egyetlenegy Idvezítő Jézus (Gal 4, 4), aki az Isten örök dicsőségének visszfénye, valóságának kép-mása, a mindenség örököse (Zsid 1, 2k.), akin kívül senkiben másban idvesség sem nem kereshető, sem nem található (Act. 4, 12.). Ő, a mi Istentől rendelt és Szentlélekkel fölkent legfőbb profétánk, tanítónk (Deut 18, 15), aki Istennek titkos tanácsát és akaratát a mi váltságunk felől tökéletesen kijelentette (Ján 1, 18) ; Ő a mi egyetlen főpapunk (Zst 110, 4), aki minket szent testének egyetlenegy áldozatával megváltott (Zsid 10, 10, Jelen 5, 9) és az Isten színe előtt könyörgésével szünetlenül közbenjár érettünk (R 8, 34). Ő a mi örökkévaló királyunk (Jer 33, 15k. Lk. 1, 32k.), aki minket ígéjével és Lelkével kormányoz és a szerzett váltságban oltalmaz és megtart (Zst 89, 37k., Ján 10, 28.). Ő érlette, általa és benne lett nekünk Isten a *mi Atyánk* (Ján. 20, 17, Ef. 1, 5k.). Az Ő szent nevé-ről neveztetünk mi keresztyéneknek (Act. 11, 26; 26, 28, Jak 2, 7.), mint akik hit által az Ő tagjai (1Kor. 12, 27) és így az Ő felkenetésének részesei vagyunk (Ján. 2, 27 ; 2Kor. 1, 21.), avégre, hogy nevé-ről vallást tegyünk (1 Pét 2, 9.), magunkat élő hálaáldozatul néki szenteljük (R 12, 1; 1. Pét. 2, 5)

s a bűn ellen ez életben szabad lelkiismerettel harcoljunk (R 6, 12k. Ef. 6, 12 ; 1. Pét 5, 8) és aztán Ő vele együtt minden teremtmény felett örökké uralkodjunk (2 Tim. 2, 12. Jelen 3, 21.). Az Ő kinyilatkoztatásának fundamentomán nyugszik, épül fel és győzedelmeskedik az Ő egyháza, melyet az egész emberi nemzetségből (Jelen. 5, 9.) nem erővel, sem nem hatalommal (Zak 4, 6.), hanem szent Lelke és igéje által (R 1, 16 ; 10, 17 ; 15, 17 kk), az igaz hit egységében (Ef. 4, 4k, 18.) kiválaszt, egybegyűjt (R. 8, 28—30.), oltalmaz, megtart. A szentek egységének eme látható társadalma előképi megjelenítése az Isten a tökéletes országának, amelynek mi, keresztyén hívők, már itt e földön örökös tagjai vagyunk (Ef. 2, 19—22) és örökké azok is maradunk (R 8, 38k. 1 Kor. 1, 8k.).

Az Istenről szóló bibliai kijelentés eme töredékes vázlatából is látható, hogy a keresztyén vallás theológiája, vagyis a keresztyénségnek Istenről és az ő kinyilatkoztatásáról szóló vallás-tétele úgy közvetlen mennyei eredet, mint igazság és fenség szempontjából felülmulja a többi összes vallásoknak Istenről való fogalmát és tanítását, és éppen ezen az okon az egyedül igaz, idevezítő, abszolút érvényű és végleges győzelemre hivatott világvallás. Mivel tehát megdönthetetlen igazság az, hogy földi és mennyei életünk, egész valónk, minden értékünk, javunk, boldogságunk kizárólag Istentől van, akinek mi gyermekei és így egy ugyanazon testvéri szent közösségnek részesei vagyunk a Jézus Krisztusban való hit által (Gal 3, 26. 28 ; Ef 1, 23 ; Kol 2, 10.) és minden a mienk, mi pedig a Krisztuséi vagyunk, Krisztus pedig az Istené (1 Kor 3, 21kk.): nyilvánvaló, hogy nekünk, a hit és tudomány szövétnekhordozóinak nem lehet és nincs is nagyobb, elsőbb és szentebb kötelességünk, gondolatunk és eszményünk, mint csakis az, ami a zászlónkra van írva jeligéül, tudniillik, hogy keresztyénhez méltó módon éljünk, munkálkodjunk, küzdjünk és az utolsó lehellelig állhatatosan kitartsunk az Isten szent nevének dicsőségéért, az Ő tökéletes országának hozzánk eljöveteléért, az Ő egyedül jó akaratának megvalósulásáért, a Krisztusban megjelent váltságnak az egyetemes emberiségre való kiáradásáért, a keresztyén hit és erkölcs hegemoniájáért, vagyis egyszóval — *Istenért.*

*

A második fő parancsolat ez : *Hazáért !* Magyar egyetemi diákok minden elemzés nélkül jól tudják, mit jelentett ezeréves nemzeti életünk folyamán, s mit jelent közelebről *ma* ez a jelszó : *Hazáért !* A világ Ura minden nép számára rendelt lakóhelyet e földön, de amely nép méltatlanná és érdemetlenné vált a neki adományozott hazára : örök erkölcsi törvény szerint elveszítette azt. Így lettek hontalanokká egymás után az óvilág pogány népei és így veszítette el önmagát Izrael (Hós 13, 9).

Sokszoros jalkiáltással telt meg a légűr évezredek óta, amikor egyik nép a másik után, bűneinek sokasága miatt, alámerült a feledés örvényébe, úgyhogy a következő nemzedékek már nem ismerték fel apáik otthonát.

A haza bizonyára igen nagy égi ajándék a föld vándorai számára, amelyet szeretni, megbecsülni, védelmezni, érette élni-halni emberi és erkölcsi szent kötelesség. A földi múltó haza útmutató a mennyei örök otthon felé, mindkettőben Isten akarata és világkormányzói bölcsesége dicsőül meg. A haza örökségül nyert szent bizomány, melyhez ősi jogok, kötelességek, erkölcsi javak, ígéretek fűződnek. Édenkert a haza, amelyből kiüzetve világban bolyongó idegen vándorrá lesz, ki előbb még kiváltságos jogú polgár vala. Méltán zengtek tehát és zengenek ma is magasztos hangú dalokat és emlékezéseket a hazáról a népek költői és írói: de mégis csak a legszebb és legigazibb honfiúi dalok a mi magyar nemzeti költőink ihletett lelkéből fakadtak és fakadnak. Ennek oka az, hogy míg más fajbeli, más nyelvű, más rendeltetésű nép e nagy világon másutt is fajtájára lel, rokonérzésű testvérre talál és hasonló célú törekvéseket lát: addig az igazi magyar ember szívvel lélekkel csakis ez édes anyaország földjéhez van köttelve és ennek határain kívül bárhol bús jövevénynek, száműzött idegennek, legfeljebb átutazó vándornak érezi magát. A magyar költői lélek ihletének tiszta lángja pedig, még a rideg, részvétlen hontalanságban is, egyedül hazájáért lobog, mert neki *a haza minden előtt!*

Csodálatos, hogy bár hazánk dicső, nagy ősei, e földet rázó viharok, egykor a porba omlott Európa homlokán tomboltak: mindamellet gondviselésszerűleg a magyar nemzetnek nem voltak és nincsenek világuralmi ábrándjai, sem nem rajong más földrészbeli gyarmatok után, sem nem vívódik az óceánok hullámain vagy a légűr magaslatain elérhető hervatag babérokért: az ő vágya, célja csak az, hogy a Kárpátoktól az Adriáig terjedő édes kis hazájában, mint Istentől rendelt örök otthonában töltsen be nemzeti, keresztyéni, állami, erkölcsi, egyetemes tökéletesedési hivatását Isten tetszése szerint. Mily boldogok is voltak hajdanán a mi dicsőült eleink, amikor még sem a háborúság-szító, önzésre ingerlő, bűnre csábító sátán, sem a mammonsomjas európai szomszédok ádáz hordája nem zavarta meg a magyar néplelket ez áldott kis ország háborítatlan birtokában. Amikor pedig e rövid tartamú fénykor után kezdettek felburjánozni határaink körül a hazánk épségét és egységét veszélyeztető államalakulatok és özönvízként zúdultak ellenünk az idegen néphullámok, meg a tatárdúlások, törökpusztítások, átkos elnyomó zsarnokok: akkor a mi fajmagyar népünk, őseitől öröklött erkölcsi erejével, józan értelmi képességével, határozott céltudatosságával, áldozatos hűségével meg tudta

védellezni áldott szép hazánk minden talpalatnyi földjét s voltak idők, midőn „magyar tenger vizében hunyt el észak, kelet, dél hulló csillaga“¹. Azokban a nagy időkben a nagy ösök önzetlenül szerették e hazát és életök árán is megtettek mindent, amit tehettek hazánkért, nemzetünkért, nyelvünkért, kultúránkért, fennmaradásunkért, jövőnkért, mert csak akkor voltak boldogok, ha boldog volt a magyar haza is, melynek nagy és szent gondolatába befoglalták családjukat, rokonaikat, minden értéküket és Istentől nyert javaikat. Csakhogy mindez már nagyon régen volt. „Rég volt, midőn magyar fejekre termett a babér, a képzelet sebes szárnyú sas, elfárad mégis, mire odaér“².

Hajh, de azután a kaján sátán be tudta lopni a hazugság és gyűlölet mérgét a magyar ember szívének-lelkének bel-sejébe is, és nemzeti dicsőségünk napjának legfényesebb ragyogása elmúltával, a bealattomoskodó kegyetlen idegenek álnok üzelmei következtében, gyakorta borult gyászos sötétség hazánk egére, amikor a régi egyetértés és belbéke helyét a nemzeti meghasonlás átka váltotta fel. Az elkorcsosodás facsarta ki nemzeti imádságunk eszményi írójának kebléből a gyötrő sóhajt: „Hányszor támadt tenfiad szép hazám kebledre, s lettél magzatod miatt magzatod hamvvedre“³

Mégis, mégis, a Mindenható irgalmasságából, hazánknek ezer örvény és kőszírttömbök között hányatott hajója ime — roncsolva bár, de törve nem — halad a mélységek vizei felett s titáni küzdelmekben verejtékező nemzetünk fiai között vannak még többen, mint 7000-en, akik nem hajtának térdet idegen bálványok előtt; nem, nem, soha! sőt önzetlenül, hűségesen, hősiezen küzdenek, kitartanak mind a diadalomig — a *hazáért!*

Ti is ezek vagytok, szegény árva édesanyánknak, megcsontított, megalázott hazánknak büszkeségei, gyöngyei, tündöklő csillagai, magyar egyetemi nemes Ifjúság! Kínzó rabság könnye hull hű anyánk szeméből és epedve hívólag szól hozzátok: Ne hagyjatok el bús napomon, ne engedjétek, hogy „amidőn hosszú ezerév után már-már elértük a révet, az utolsó habok eltemessenek“⁴. Ajkaitok visszhangja bizonyára csak ez lehet: „Tenéked élni kell, ó hon! s örökre, mint tavasz virulni — ah, mert omladékidon reszketve fognék szétomolni hazám, hazám“⁵

Eszmélj hát nemzetem Ifjúsága, „becsüld meg tenmagad, mutasd meg, mit vihet ki erős szívláng alatt az elszántság

¹ *Petőfi*: A hazáról.

² Ugyanott.

³ *Kölcsey*: Hymnus.

⁴ *Petőfi*: A magyarok Istene.

⁵ *Kölcsey*: Rákos nymphájához.

hatalma és az ércakarát¹. Honfiúi erényeiteknek, erkölcsi méltóságotoknak, keresztyéni rendeltetéseteknek koronája legyen a józan, építő, győzedelmeskedő tudomány, tudniillik az a tiszta világosság, az az alkotó erő, az az üdvös szellem és gyarapító képesség, amely nélkül fogságra jut és elvész a nép (Ésa 5, 13; Hós 4, 6.), de amellyel és amely által megszabadulnak az igazak (Péld 11, 9). Táplálkozatok a hitnek és jó tudománynak beszédivel (1 Tim 4, 6). Ne hagyjátok magatokat idegen és hamis tanok által félrevezettetni (Zsid 13, 9). Gyűjtögetétek szellemi, erkölcsi értékeiteket, hogy ti magatok nemesedjete, tökéletesedjete, viszont ti általatok határainkon belül és kívül tisztelet, becsület, boldogság áradjon a magyarságra és fény, hírnév, dicsőség szeretett hazánkra. A zászlótok nyelén ott fenn ragyogó ősi címer legyen és maradjon a magyar nemzeti nagyság és területi épség diadaljelvénye, egyszersmind záloga annak, hogy „élni fogsz, hazám, mert élned kell... dicsőség és boldogság léssen a te életed... Véget ér már a hétköznapi vesződség; várd örömmel a szép derült ünnepet!”² És Te Isten, magyarok nagy Istene! Légy népeddel, hű népeddel, jó népeddel légy vele! Tedd hatalmad fiaidnak lelkére, világdöntő haragodat fegyvereink élére!³

*

A zászlónkon olvasható harmadik tüzes törvény ez: *Szabadságért!* Nyilvánvaló, hogy nekünk ezt a reánk nézve kötelező törvényt nem általános és közforgalmi szempontból, hanem igazi tartalma szerint kell érvényesítenünk.

Elsőben is tudnunk kell, amit Krisztus Urunk tanít a szabadságról az Őt követő hívőknek, mondván: „Ha megmaradtok az én beszédemben, bizonytal az én tanítványaim vagytok és megismeritek az igazságot és az igazság szabadokká tesz titeket” (Ján 8, 31k.). E kijelentés szerint a keresztyénre nézve legfőbb erkölcsi alapelv a Krisztusban elnyerhető szabadság, mely a bűn, tévelygés, tudatlanság és hitetlenség szolgálása alól való teljes mentességet jelenti. Ezt a szabadságot pedig egyedül az igazság megismerése hozza létre. Ám ez az igazság nem valamely elméleti tudás, sem nem tekintélyek nyilatkozataira támaszkodó ismeret eredménye, még kevésbé a törvényvallás lenyűgöző rendszere, vagy bárminemű emberi találmány: hanem igenis a tisztánlátó, helyesen gondolkozó, eszményi törekvésű keresztyén ember teljes belső és külső életét irányító, vezérlő, megszentelő és megdicsőítő hatalom, vagyis végső elemzésben, *az igazság az Úr Jézus Krisztus*. Őt, a testté lett igazságot kell megismernünk és elismernünk, hogyha az igazi

¹ *Bajza*: Ébresztő.

² *Petőfi*: A magyarok Istene.

³ *Petőfi*: Föl a szent háborúra!

szabadságot elnyerni akarjuk. Ez meg viszont csakis úgy lehetséges, hogyha megmaradunk az Ő beszédében, azaz, ha az Ő evangéliomának isteni örök igazságát őszintén valljuk és mint szövétnekként világotló erkölcsi jellemek, egész életünkkel igazoljuk. Ekkor jutunk el az egyedül Ő általa és benne elnyerhető igazi erkölcsi szabadságra, amelynek birtokában, keresztyéni erkölcsi jellemhez méltó módon, ösztönszerűleg irtózkodunk mindentől, ami bűn és természetsszerűleg ragaszkodunk mindenhez, ami jó, szép, igaz, vagyis ami a *keresztyén ethos*. És vajjon lehetne-é a magyar egyetemi Ifjúságnak szebb, illőbb, méltóbb ékessége, küzdhetne-é az Istenért és hazáért erősebb paizzsal, sisakkal és mellvérttel fölszerelve, mint ha palástként felöltözi azt a szabadságot, azt a keresztyén erkölcsi erényt, melyet az örök igazságnak, Krisztusnak megismerése nyújt, de amely szabadság csak annak való, akinek életében győzedelmeskedik a szabadság létrehozó tényezője: az *igazság*. Intelmem tehát ez: Harcoljunk egyen-egyen, mint Krisztusnak jó vitézei, mint igazi *militia Christi*, a keresztyén erkölcsi szabadságért!

Tudnunk kell továbbá, hogy az erkölcsi szabadság, sőt maga a teljes keresztyén ethos, az egyetemi hivatásnak csupán egyik, habár felbecsülhetetlenül értékes és nélkülözhetetlen alkotó eleme. Ehhez hozzá kell még járulni a *lelkiismereti szabadságnak*, Pál apostol eme tétele szerint: „Ahol az Úrnak Lelke, ott a szabadság“ (2 Kor 3, 17.). Azaz, csak ott van meg a lelkileg és erkölcsileg szabaddá tevő isteni életerő, ahol a megdicsőült Krisztus Lelke, mint az Ő ható, működő, teremtő szelleme, valóságos tényekben megnyilatkozik. Hol volna pedig erre nézve kiválóbb alkalom és megfelelőbb lehetőség, mint éppen a tudományok munkásainál, akiknek szívére-lelkére gyakran ólomsúllyal nehezedik rá az előítélet, a tekintélyuralom, a hagyomány, a betű, a környezet, az aggályoskodás és más ilyen teher, amely miatt a kutató szellem nem képes, vagy nem merészel szabadon szárnyalni. A tudomány plántái pedig csak a szabadság világában és légkörében tenyésznek, virulnak, gyümölcsöznek, míg zárt helyen és fülledt levegőben elsenyvednek, tönkremennek. Szükséges tehát, hogy nemcsak általában a közélet vezetői és tekintélyei, hanem különösen a tudomány művelői éberem őrködjének lelkiismeretüknek, azaz szellemerkölcsi valójuk tudalmának tisztasága, épsége és érintetlenségé felett, hogy így az Isten szent Lelkének az emberi lélekre ható ama tevékenysége, melynek alanyi visszfénye a lelkiismeret, zavartalan, áldásos és boldogító legyen.

Valóban nagy és pótolhatatlan isteni ajándék a nyugodt, tiszta, jó lelkiismeret még abban az esetben is, ha annak fogalmi lényegét az erkölcsi törvény ismeretére, vagy az erkölcsi ítélőképességre szorítkoztatnók is. „Nélküle a királyi szék rideg pusztaság, vele még a kárpád s vesztőhely sem ijesztő és elsőtől

utolsóig mindenkinek a világ roppant felszínén sajátja lehet, aki becsületesen teljesíti kötelességit¹. Amiből nyilvánvaló, hogy miként a lelkiismeret, akként, sensu stricto, a lelkiismeret szabadsága is, nem ötletszerűleg felvetett eszme, sem nem egyéni hajlam szerint elképzelt ítélkezési és tevékenységi önkény, még kevésbé korlátokat nem tűrő féltelenség, vagy bármi ilyesféle anomisztikus szélsőségbe való csapongás : sőt inkább a Krisztus életet teremtő, szívnemesítő, nevelő és tanító Lelke által közvetített és elnyert amaz igazi szabadság, amellyel minden erőnket, képességünket, tudományunkat embertársainknak, hazánknak, nemzetünknek szolgálatára szenteljük, mint emberek, mint keresztyének, mint magyarok, mint testvérek, mint ugyanazon mennyei Atyának gyermekei. Ámde ehhez a nemes altruismushoz az a szabadság kell, amely csakis azoknál van meg, akikben az Úrnak Lelke él és munkálkodik szüntelen. Méltó tehát hozzánk, hogy a Krisztus Lelke által a mi lelkünkkel közlött szabadságban állhatatosan megmaradjunk és mind a diadalomig vitézkedjünk a lelkiismereti szabadságért!

És még egyért: *a magyar nemzeti szabadságért!*

Hogy mit jelent ez a jelszó, kérdezzétek meg azoktól, akik ősapáink drága véréen szerzett édes hazánknak — reméljük és hisszük, hogy csak mulólag, rövid időre — erőszakosan elszakított területein rabigában nyögve, fájdalmasan sóhajtoznak a magyar szabadság után; akiknek szárnyat ölt fel szívök gondolata és iderepül az imádott hazába, hol a bűnnek és bánatnak miatta szintén nincsen a magyarnak víg nótája és elnémult a tar rónákon a pásztorok játszi dala. Ah, hadd harsanjon át hozzájuk visszhangként a mi üzenetünk: „Megvirrad még valaha, nem lesz mindig éjtszaka; lesz még magyar nyár, lesz még kikelet...“ Él a mi Megváltónk! És minekelötte az ármány és erőszak tort ülne a ragadományja felett: megmutatja nekünk a mi Istenünk az Ő megszabadító hatalmának csodálatos tényeit.

Ám, hogy ez így legyen, minden egyes magyarnak egyéni és hazafiúi szent erkölcsi kötelessége, hogy nemzetünk gondviselészerű hivatásához méltóan szintén megtegyen mindent, oda szánja, feláldozza mindenét, még életét is a Magyarföld minden talpalatnyi rögének védelméért, visszaszerzésért, a Magyarfaj megerősödéséért, fennmaradásáért, a Magyarnemzet függetlensége és önálló szabadsága kivívásáért, biztosításáért és egységéért.

Annakokáért ne tűrjön meg többé a magyar föld egyetlenegy becsstelen, kufár, áruló, vagy hazafiatlan jellemű alakot sem; viszont egyen-egyen mindnyájan dobjunk félre minden akadályt, döntsünk le minden válaszfalat, irtsunk ki minden

¹ Széchenyi.

gyomot, amely bármi tekintetben, bármely téren is megnehezítené a Magyar nemzet egységének létrejövetelét és diadalát. Kössünk össze minden szálát, forrasszunk egybe minden kapcsot, értékesítsünk minden parányt, egyesítsünk minden erőt, tisztítsuk meg a magyar nemzeti közszellemet minden ragálytól, óvjuk meg a magyar nemzeti jellemet a színtelenségnek és nemzetköziségnek még a látszatától is; vegyük fel a versenyt, vívjuk ki a sikert a tudomány, irodalom, művészet, sőt — még messzebb menve — a gyakorlati élet terein is. Aztán mindezekben s mindezek útján szolgáljuk önzetlenül, buzgón, hűségesen nemzetünk közügyét, tömörüljünk érzésben, gondolatban, hitben, szeretetben, törekvésben és mint ugyanazon ősi nagy nemes család ugyanazon Lélektől ihletett, vezérelt, lelkesített fiai, zászlós táboroként szálljunk sikra Isten szent nevében és a Krisztusban vetett hit, az igaz tudomány, az öröklött szent jog kétélű fegyvereivel harcoljunk meg ama nemes harcot, a bizonyos győzelem reménységében a nagy, hatalmas, független és boldog Magyarországért, és ebben az önálló egységes Magyar nemzet szabadságáért!¹

De mit is mondjak még e fenséges jelszavak jelentéséről, jelentőségéről, intő, buzdító, bátorító erejéről? Hiszen úgyis meg vagyok győződve arról, hogy a debreceni magyar királyi Tisza István-Tudományegyetem minden méltó és hű polgára, különleges kioktatás, felhívás és emlékeztetés nélkül is, buzgón imádkozik és dolgozik Isten országának megvalósulásáért, becsületesen, lelkiismeretesen hat, alkot, gyarapít s ha kell — még életét is odaáldozza szeretett hazánk és ősi nemzetünk boldogságáért s kitartóan, céltudatosan küzd az erkölcsi, lelkiismereti és magyar nemzeti szabadságért, mind a győzelemig.

Végzem tehát a szívbeli hő fohással, hogy az imádság, a munka, a harc nyomán, melyet a debreceni magyar királyi Tisza István-Tudományegyetem nemes Ifjúsága céltudatos buzgósággal, hűséggel és állhatatos kitartással teljesít: fakadjon mindenha áldás, jólét és dicsőség — *Istenért, hazáért, szabadságért!*

Ezzel a hő fohással és Isten szent nevében az 1921—22. egyetemi tanévet ünnepélyesen megnyitottnak nyilvánítom.

¹ V. ö. *Báró Thoroczkay Viktor: A magyar nemzet megújítása.* II. kiadás. Budapest, 1920.

A szellemi élet egysége.

— Dékáni értekezés —

Írta és a debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem 1921—22. tanévi záró közgyűlésén előadta Dr. Erdős József.

A gondolkozó elmék, a világszellem működő szerveiként, sok ízben és sokféle módon megkísérelték a szellemi élet és a tapasztalati lét terén észlelhető változatosság és különféleség megmagyarázását, úgyszintén az ezen jelenségből következethető eszményi összhang és egység forrásának, okának megállapítását. Kutatták nevezetesen azt, hogy az idealizmus és realizmus, vagyis az eszményi és érzékelhető lét: vajjon közös őseredetből keletkeztethető és közös végcél felé tartó, avagy kezdettől végig párhuzamosan, illetve ellentétesen megnyilatkozó jelenségek-e? Minthogy már a gondolkozási tevékenység voltaképpen elemező, taglaló, rendező és szervező munkálkodás: egészen természetes, ha a szemlélődő ember a végső ok és végső cél nyomozásánál úgy a képzetek és az ezekből kialakuló fogalmak rengetegében, mint az észlelhető valóságok színterén, a sokféleség és közösség, a lehetőség és szükségesség, az általánosság és különösség változatainak és ellentéteinek szakadatlan ismétlődésével találkozik. Az emberi szellem pedig, alaplényegéhez képest, nem tud megelégedni sem a puszta lehetőségekkel, sem a még oly tetszetősen hangzó szólamokkal, hanem törekszik a megnyugtató bizonyosság elérésére, vagyis arra, hogy egyfelől a fogalmak halmazában és a gondolatok rengetegében, másfelől a tapasztalati élet tarkaságában felfedezze és megtalálja azt a magasabb harmoniát és egységet, amelynek létezését nemcsak feltételezi, hanem valóságos képét is szemlélni óhajtja. Viszont az ellentétek kiegyenlítési kísérletei folytán elérhető elvont egység egyéni megállapítása csakis akkor számíthat visszhangra, ha az ellenpróbás módszer alkalmazása folytán bebizonyítást nyer az a tény, hogy az emberi szellem különféle képességei azonos örök kútforrásból eredő energiák, amelyeknek a rendeltetése és végső célja szintén azonos.

Álátszólag a szellemi élet terén meglevő sokféleség és különbözőség mellett nem lehetne szó sem közös eredetről, sem magasabb egységről. De, ha a fogalmak és eszmék birodalmában kutathatjuk az eredetet és a láncolatot egybefüggést, aztán, ha a tapasztalati lét nyilvánulási módjainak megismerhetése

tekintetében nincsen elháríthatatlan akadály: akkor legalább is törekedhetünk arra, hogy a szellemi képességek sokféleségében a kapcsolatot, az összhangot, az egységet megállapítsuk, értékeljük és értékesítsük. Mert — ugy-e bár — az volna az ideális állapot, ha a kultúra mozgalmaiban és hatásaiban egységes életrendszer és azonos világnézet érvényesülhetne és az emberiség egyenes úton, zavartalanul, bizvást, határozott léptekkel haladhatna előbbre a tökéletesedés célja felé. Ez azonban csakis úgy volna lehetséges, ha a tudományos világban a letűnt időkől fennmaradt ősi hagyományos ellentétek eltűnnének és a szellemi élet terén forgolódo munkások, mint ugyanazon család tagjai, kölcsönös megbecsüléssel, szeretettel teljesítenék miszsiójukat. Hogy ez a közösen óhajtott eszményi cél, t. i. a szellemi élet egysége, az universitas kebelében igen is elérhető, arra nézve teljes biztosítékot nyújt nekünk az isteni kinyilatkoztatás okmánytára, a biblia. Mielőtt azonban szakkörömhöz képest közvetlenül erről szólnék, előzőleg a rendszeres, szerves fejtegetés követelménye szerint a tárgyra vonatkozó megoldási kísérleteket kívánom az idő rövidségéhez mért szűk keretben előterjeszteni, hogy az egész tárgykör megvilágítása mellett földeríthetővé váljék a várakozásunkat kielégítő eredmény. Ehhez képest előzetesen két egyenjogú, habár ellentétes életrendszer elveiről és következtetéseiről kell legalább is vázlatos tájékozódást szereznünk, mivel mindkettőnek rendkívüli hatása van a kultúrmunkára, úgyszintén az egyéni és társadalmi életre egyaránt.

—

Az egyik rendszer a *naturalizmus*, amely csupán az érzékekkel felfogható természetben látja a valóságot és tagadja mindazt, ami a természet látható rendjéből és folyamatából meg nem magyarázható s meg nem állapítható. Szerinte az egyes lényoszthatatlan lételemek — parányok — egymáshoz kapcsolódásából keletkező jelenség, amelynek külön egysége nincs, hanem egész mivoltában a természeti erők helyzetváltoztató működésétől függ. Viszont, minden természeti tünemény a parányok különféle viselkedésének, illetve az egységes anyagi létben működő és azzal elválhatatlan kapcsolatban levő erők hol egyesítő, hol szétválasztó hatásának tulajdonítható. Ezen a valószínűségek korlátai között imbolygó, emellett meg anyagi elven alapszik az egyéni lét, úgyszintén a társadalom és a történelem is. Ha pedig egyéni külön lét nincs, akkor a lélek önlétét jelentő fogalmak, mint például a gondolkodás, az értelem, a kedély és meggyőződés csupán a képzelődés szüleményei; továbbá, az önrendelkezésű egyes népek, vagy bármely közösség belső kapcsolata, a néplélek és ennek megnyilatkozása, az emberiség szellemi egysége mind-mind üres fogalmakká válnak. A szellemi

élet, a társadalmi fejlődés, a kultúrmunka nem a saját őseredeti törvényszerűségének mozgató hatalma szerint igazodik, hanem mindez a természeti erők kényszerítő uralmának eredménye. Az emberiség el nem vitatható haladása, a történelem színterén észlelhető változások éppen úgy, mint az egyes kiváló elmék szellemi alkotásai, nem öntudatos és kijelölt cél felé irányuló tevékenység jelei, hanem a természetadta elemek elhelyezkedési és érvényesülési törekvésének szüleményei. — A természeti erők ugyanis szakadatlan és végetlen változásokat idéznek elő azáltal, hogy minden részen és különböző módon terjeszkedni, hatni, gyarapodni igyekeznek, minek folytán új, meg új alakulatok, jelenségek keletkeznek, amelyek között azonban belső egység vagy szerves kapcsolat nincs, csupán annyiban függenek össze egymással, hogy ugyanazon anyagi létben, ugyanazon térben találkoznak és mozognak, mint külön-külön egyedek. Viszont, ha ezeknek a külön jelenségeknek és alakulatoknak tömegéből bizonyos csoportok képződnek, mintegy tömörülnek, akkor ez a változás csakis a körülményeknek, de nem a szellemi élet elve érvényesülésének az eredménye. Innen van az, hogy a szellemi élet, a tudomány, a művészet természeti, azaz világosabb kifejezést használva, anyagias jelleget ölt fel, minek következtében az őseredetű idealizmust, az eszményi és szellemi világfelfogást egészen háttérbe szorítja a természeti, tapasztalati, anyagi léthez tapadó nézlet. Az anyag örök létezésének és egyedüli valóságának elismerésével pedig dugába dől az az érzékfeletti, eszményi élet, amelyhez millió egye-
 rikus világ értékeinek bírhatásáért bízza küzdő szellemi harcosok serege. Ha ez a különben tudományos alapon mozgó és feltétlen bizonyosság igényével fellépő, de egészen anyagias jellegű és irányzatú világnézlet valaha általános érvényű rendszerként diadalra jutna : akkor a lét egyedül szabályozó és uralkodó hatalmasságaiként minden vonatkozásban a természeti és anyagi világ rideg törvényei, a molekulás elméletből folyó normák és formulák lennének a döntő tényezők, aminek az lenne a következménye, hogy felborulna a szellemi világ egész alkotmánya, megváltoznának, sőt meghiusulnának az eszményi feladatok megoldására irányuló törekvések, veszedelmes eltolódások történének a szellemi és erkölcsi javak értékelésének terén és így tovább. Mert vessünk csak egy futó pillantást az élet különféle területeire és lássuk, hogyan is alakulna át az élet a naturalizmus szerint? Egészen természetes — ugy-e bár — ha a mindennapi élet különböző területei között az első helyet a gazdasági munka foglalná el. Ennek okát szükségtelen részletezni. Hiszen az anyagi lét fogalma és elve szerint szükségképpen első követelmény a gazdasági javak előállítására és biztosítására irányuló tevékenység. Már pedig bármennyire kiváló jelentőségű

feladat és létfeltétel a magán- és a közgazdasági szükségletek kielégítése, mindamellett nyilvánvaló, hogy az emberiség lét-céljai között mások mellőzésével elsőül a gazdasági érdekeket kitzúzni — elfogultság és tévedés volna, mert örök igaz marad ama jézusi mondás, hogy „nem csak kenyérrel él az ember“. — (Mt. 4, 4.)

Köztudomású tény továbbá, hogy amily mértékben hódít a naturalizmus, époly arányban veszít a vallás. Ez a kettő nyílt és elszánt harcot vív egymással. A naturalizmus ugyanis az emberi szellem éltető elemei és létszükségelei közül a leg-lényegesebbet, azaz a vallást lépten-nyomon támadja, sőt megsemmisítésére is tör. Hívó keresztyén előtt szinte érthetetlennek tűnik föl, hogy a naturalizmus ennyire ostromolja a vallás bástyáit. Ennek oka a területhódítási vágy és a hatalmi túlsúly gondolatában rejlik. A vallás t. i. a világmindenséget Isten alkotásának tekinti, még pedig olymódon, hogy Isten az előbb nem létezőket létezőkül hívta elő (Gen 1. Róm. 4, 17), és ami látható, a láthatatlanból állott elő (Zsid 11, 3). A naturalizmus ellenben el akarná hódítani a világot a Teremtőtől, azt állítván, hogy a mindenség egy meglevő örök ősananyagból jött létre. A vallás azt tanítja, hogy a természet rendjét és törvényét Isten mindenütt működő jelenléte tartja fenn és igazgatja, ellenben a naturalizmus szerint az universumot a benne elrejtett erők tartják össze és ezek működésének eredményei a természeti jelenségek. A vallás szerint az ember, mint a teremtés célja és koronája — Isten alkotása (Gen 1, 26. k.), a naturalizmus szerint azonban csakis első az állatok között. A vallás azt hirdeti, hogy „csodákkal teljes a természet temploma“, ellenben a naturalizmus a csodáknak létét tagadja és az azokhoz fűződő hitet a természet fogyatékos ismeretéből eredezteti. Krisztus csodatételei az evangéliumi iratok szerint valóságos természetfeletti tények, melyeknél a természeti törvények engedelmesen hódolnak a teremtői céllal munkálkodó Világmegváltónak; ezzel ellenkezőleg a naturalisztikus felfogás szerint azok a cselekedetek csupán az emberben egyébként is meglevő képességek sikeres nyilvánulásai voltak. A vallás az isteni kinyilatkoztatás alapján áll, és marad, a naturalizmus pedig a vallás és hit egész tartalmát a természeti élmény egyéniesítéséből vezeti le. Az ellentétek halmazából kiszakított eme néhány példa is mutatja, hogy a naturalizmus és a religio között áthidalhatatlan ür tátong, amely azonban e két elsőrendű életrendszer határainak és területi épségének pontos megállapítása és megőrzése mellett eloszlatható, de csakis olymódon, ha a vallás nem sáncolja el magát a természettudományok erődítményei mögé, hanem az ember belső szellemi életének gondozása mellett a tudomány minden területét áthatja, megtermékenyíti és az ellentétes nézetek tömkelegéből kivezető utat felmutatja.

és ily módon a gondolkozás világában az összhangot helyreállítja. Viszont a természettudománynak is tartózkodni kell a vallás és a theologia amaz igazságainak tagadásától, amelyekhez sem köze, sem joga nincs, és be kell érnie azzal, hogy az emberi életkörök korlátoltságának és az egyéni parányiságnak beismerése mellett kutassa és vizsgálja a magasságokat és mélységeket, a titkokat és rejtélyeket, a jelképek világát, melynek összessége a Teremtő dicsőítésére zeng hálaéneket.

A naturalizmus az erkölcsiségnek is egészen más jelleget kölcsönözne, mint amilyennel azt a keresztyénség már-már kétezer esztendő óta megeszményesítette. Az erkölcsi életelvek ugyanis a keresztyénség szerint az isteni kinyilatkoztatás forrásából fakadnak, lévén a legfelségesebb erkölcsi példakép és a legfőbb irányadó a Krisztus. A naturalizmus azonban ezeket az eszméket nem ismeri, hanem az erkölcsiséget az ember természetéből eredezteti. Az emberi képességek és egyéni életirányok hagyományos szokás szerint alkalmazkodnak és simúlnak a kosmos adott viszonyaihoz, beleilleszkednek a világ változó rendjébe és az erkölcsi felfogás a társadalom mindenkori feltételeihez igazodik. A naturális ember a természet javainak és értékeinek körében mozog, nem szükségérzetből, hanem hajlamból, szabad választás szerint, másképpen nem tehetvén: a keresztyén ember azonban az élő Istennel való lelki közösségben és az ebből származó szellemerkölcsi szabadságban találja meg boldogságát. Eszerint amilyen az ember, olyanok a gondolatai, értékei és céljai. Kiki egyéni jelleme és világnézete szerint vélekedik a legfőbb jóról, az erényről, a kötelességről. A keresztyén és természeti ethos elvei, eszményei külön-külön világhoz tartoznak, melyek közül emebben a hasznos és kellemes múltó földi jó, a környezettel való édes egybekapcsolódás, a természeti javakban való bővölködés és ezekhez hasonló értékek az irányadók, míg amabban a szabad elhatározás, az emberi akaratnak és az erkölcsi törvénynek teljes összhangja és az Isten országában elnyerhető üdvjő a legnemesebb törekvés és életcél. Ez ellentétes két rendszer alapelvei szerint idomul és minősül a lelkiismeretről, az erkölcsi szabadságról, a felelősségről szóló sarkalatos principiumok megállapítása is, ami végső elemzésben nemhogy egységre, sőt inkább elkülönözésekre és elhatárolásokra szolgál okúl és alkalmúl.

A jog problémája pedig a naturalizmus szerint abból a szükségességéből fakad, hogy a társasélet létfeltételei az esetleges zavaró hatások ellenében biztosítandók és ebben az irányban hathatós nyomást kell gyakorolni az egyéni cselekvésre. Ezzel a jog elve a társadalom hasznává lesz. Hogy azonban mi a hasznos, annak megállapítása a helyzettől függ és ennek különfélesége szerint különböző; tehát nem elmélődés, hanem csakis tapasztalat útján érhető el. A jog hatályra jutása pedig nem

valamely ideális értéktől, hanem csupán a hatalmától függ, aminek nem szükséges éppen külső hatalomnak lenni, sőt még szilárdabban gyökerezhetik a belső megszokásban és a gondolatok alárendeltségében. Így elemez *Eucken* Rudolf.¹ Ettől az elmélettől, úgyszintén a végnélkül változó jogmeghatározási kísérletektől nyilván különbözik az a keresztyéni szellemű felfogás, amelynek alapelve ez az evangéliumi tétel: „Amint akarjátok, hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti is aképpen cselekedjetek övelök.“ (Lk 6, 31.) Hasonló értelemben nyilatkoztak az ókori pogány világ nemes gondolkozású írói is². Ezen az állásponton a jog az emberi akarat egyezősége mindazzal, ami mindenkire nézve jogos. Hogy pedig mi a jogos, annak meghatározására nem a természet, vagy az emberi önkény az illetékes, hanem erre az egyetemlegesen kötelező vallási, erkölcsi és állami kodifikált törvények a hivatott fórumok. A jog tartalma meg az emberi cselekedetekre vonatkozóan kötelezőknek elismert ethikai parancsolatok és tilalmak összefoglalata. Míg tehát Grotius szerint „*ius naturale est dictamen rectae rationis*“, mely az embernek és az ember életviszonyainak természetében gyökerezik, ami viszont az ész által ismerhető meg: addig keresztyéni alapon a jog azoknak az erkölcsi világban kötelező elveknek a summája, amelyeket Isten írt be az emberi szívek tábláira. Ezekből érthető meg tisztán a *lex naturae*. Még jellemzőbb a református keresztyén közszellemnek a jog lényegéről szóló megnyilvánulása, melynek alapelve az Isten korlátlan világuralkodói akaratának hódolatteljes elismerése. Eszerint a jog lényege az, hogy először is adjuk meg Istennek, ami az Istené, de egyszersmind éppen így minden embernek és az emberekből álló egyesüléseknek is adjuk meg mindazt, ami őket megilleti. Ebben a tekintetben irányadó az Istentől ki nyilatkoztatott akarat. Ami pedig különlegesen az egyházban, államban és társadalmi alakulatokban való közösségi életet illeti, itten az emberek között érvényes jogmeghatározás azt a konkrét alakot ölti fel, melyet az ezen körökben érvényes souverénitás megállapít. Így különböztet *Kuyper* Ábrahám³.

A naturalizmus továbbá az által, hogy a szellemi világ létét tagadja, még a művészetet is ősi rendeltetésétől eltérő irányba tereli. *Aristoteles* óta ugyanis nagyobbára az eszményi világ valóságának felmutatását és megjelenítését tekintették a művészet feladatának. Idők multán azonban a változott korszerűség-

¹ Die Einheit des Geisteslebens in Bewusstsein und That der Menschheit. Leipzig, 1888.

² Cicero in Verr. 3, 4.: Omnia quae vindicaris in altero, tibi ipsi vehementer fugienda sunt. *Auson. Ephem.* 63.: Non faciam cuiquam, quae tempore eodem nolim facta mihi.

³ Verflaauwing der grenzen. Autorisierte Übersetzung von *Kolffhaus*. Leipzig, 1898.

hez képest az idealizmus világaról lassanként a vele ellentétes realizmus téereire irányult a figyelem. Így állott elő itten is az eszményi és tapasztalati világ ellentéte, melynek elosztatása, vagy legalább is kiegyenlítése és az ősi ideálok, úgymint az igazság, a szépség és az erő diadalmas feltüntetése lón a művészet feladata. Ámde ez a nehéz, bár gyönyörűséges probléma a naturalizmus szellemében egyoldalulag nem oldható meg; mert aki úgy vélekedik, hogy nincs természetfeletti eszményi világ, sőt minden eszmény csupa csalfa képzelet: az nem vallhatja a művészet céljául az eszmény megjelenítését. Ezzel azt akarjuk mondani, hogy a művészet az érzékelhető valóságok utánzásával, illetve feltárásával bár nagy hatásokat válthat ki, de mert a valósághoz való hasonlóságnak, a természetűségnek és tárgyi eredetiségnek csakis bizonyos fokát képes elérni, volens-nolens kényszerítve van az eszményi előterjesztés segédeszközeinek alkalmazására. Az idealizmus mellözése vagy elhanyagolása esetén nem lehet igazi művészi sikereket felmutatni, még kevésbé lehet a művészet célját megközelíteni, vagy éppen elérni.

Ami végül a tudomány jellemét, hivatását és célját illeti, ebben a tekintetben szintén képtelen a naturalizmus arra, hogy a szellemi élet kívánatos egységének létesülését ezen a téren elősegítse. A naturalizmus szerint ugyanis minden megismerés gyökere, kútfeje és minden tudás típusa a természettudomány, amely a létező dolgok összeségének, mint összekapcsolt egységes egésznek megfigyelésével, továbbá a jelenségek egybefüggése és fejlődése törvényeinek kiderítésével, leírásával és felmutatásával eleget tehetne a feladatának, ha ugyan ebben a törekvésben az érzéki szervek és a gondolkozóképeség korlátolt volna meg nem akadályozná. Mivel azonban ez ok miatt a tudományosan kitűzött cél elérhetésének lehetőségéről szó sem lehet, ennél fogva a végső ok felkutatására és az ehhez szükséges módszerek megállapítására a naturalizmus képtelennek bizonyult.

Ebből következik, hogy ezt a rendszert a tudományos munkaterek egymáshoz való viszonyának megállapításánál irányító és útmutató tekintélyül elfogadni nem lehet, mert a tudomány nem alkalmazkodhatik a természeti jelenségeknek bármily, elmésen és gondosan megállapított észtörvényeihez, hanem ki kell terjeszkednie a megismerés egyetemes területére. Így például a theologia éppen ott kezd el a szemlélődés, kutatás, felderítés munkáját, ahol a naturalizmusra nézve már megismerhetetlen világ tárul fel. A bölcselés viszont nem érheti be azzal, hogy a természettudományok eredményeinek összefoglaló, egyetemesítő és egyeztető szerepével mintegy alárendelt ancilla jellegű munkát végezzen. Hasonlóan a jog és az ethika szintén magasabb eszmei körökben mozognak, semhogy a pusztá

tapasztalati lét területei kielégíthetnék tevékenységi igényeit. Ezek a főbb pontokban felmutatott ténykörülmények mutatják, hogy a naturalizmus szerint nem érhető el a szellemi világ színterén szemlélhető élet összes nyilvánulásainak egységes kútfőből eredeztetése és azonos végcélhoz jutásának lehetősége. Kutatnunk kell tehát tovább, ha vajjon fel lehet-e találnunk a jelenségek körén kívül azt az útát-módot, amely a szőnyegen levő tétel sikeres megfejtéséhez vezet. Evégből kíséreljük meg a feladat megoldását az intellektualizmus segítségével.

Az *intellektualizmus* a naturalizmusnak sarki ellentéte, amennyiben a szellemi életet nem a természeti fejlődés mellékes jelenségének, hanem a mindenség önálló, fő nyilvánulásának tekinti. Ezen az alapon a szellemi lét magába öleli az összes valóságokat, tehát a természetet is. Ha ez így van, akkor az *Eucken* előterjesztése szerint minden cél a szellemiség határain belül található meg és minden probléma a szellemi élet területén nyerhet megoldást. A szellem, közelebről a szellemi fejlődés létezése alapelvszerű előfeltétel, amely körül mozog minden lét és megismerés. A szellemi lét annyira eredeti és korlátozatlan, hogy az előállításának bizonyítgatása és mibenlétének meghatározása teljesen szükségtelen. Itt minden jelenség és alkotás kiindulási és befejező pontja magában a szellemi létben van, tehát nincsenek egymás mellett sorakozó különböző valóságok, hanem a lét csakis egy: azaz a végtelen különféleségben észlelhető jelenségeknek, nyilvánulásoknak, valóságoknak önálló, külön létök nincsen, mivel ezek a mindent magában foglaló egységes egésznek megannyi részei, amennyiben a szellem világa önmagából alkot és önmagába fog fel minden létjelenséget. Ennek az egésznek tevő szellemvilágnak a létezését mutatja a mozgás, az élet, mely mint közvetítő, irányító és alkotó működésben, a gondolkozásban jut kifejezésre, még pedig vagy úgy, hogy a lét végtelen sokaságára kiterjedve, a végső igazságot kutatja, az idő és tér képzeteit feltárja, meghatároz és rendszerez, vagy pedig úgy, hogy az ok és okozat lényegi kapcsolódását és a végcél nyomozza s az egész létet magasabb, felsőbb egységben, harmoniában összpontosítja. Ehhez képest az élet általában véve nem egyéb, mint a gondolkozás működése: cogito ergo sum; viszont a szellemi élet a gondolkozás mindent befogó egységébe való felemelkedés, mely mellett a gépies lét nyilvánulás, a mechanizmus számára érvényesülési tér és mód nem marad fenn. A dolgok valósága nem abban határozódik, hogy azt az emberi tudalom észreveszi, hanem abban, hogy az észlelt jelenségek a gondolat láncolatához hozzá tartoznak. Így nagy és döntő jelentősége lévén a gondolkozásnak, minden szellemi élet nyilvánulás ebből indul ki és ebbe tér

vissza. Így nevezetesen a szabadság nem az egyesek önkéntes elhatározása, hanem a gondolkozásnak az ellentétes világ alól való felszabadulása; a legfőbb jó nem az egyes emberek boldogulása, hanem a szellemi fejlődés előbbre haladása; az egyéni kiválóságot pedig az jellemzi, hogy ki mit tesz a közért. A gondolkozás varázshatalommal keresztül tör minden korláton, átváltoztatja, megszellemesíti az élet tartalmát, irányítja az egyéni nézleteket, vezérli az akaratot. Ennek folytán az ember a korlátolt lét helyett korlátlan eszményi világban, képzelt szubjektivitás helyett valóságos objektivitásban él. Minden ellentét elsimul, minden negatívum pozitívummá, a különféleség kapcsolattá, sőt mi több, egységgé válik. Ez egységes lét színterén minden ember megtalálja a megfelelő helyet, amelyen rendeltetésének szenteli életét.

Ez a gyönyörűséges színekkel ecsetelt egységes szellemvilág inkább csak elvont képzetekből szőtt egyéni alkotmány, habár nem tagadható, hogy a különben rideg, száraz realitást annyira-amennyire megeszeményesíti azáltal, hogy a különféle területeken kifejtett szellemi tevékenység alapelveül és céljául általában a kultúra eszméjét ismeri el.

Az intellektualizmus szerint az egység mellett a szellemi fejlődéshez képest megvan a különféleség, a változatosság, minek folytán az egyéni, társadalmi, közművelődési vonatkozások szerint megannyi igények kielégítése és új, meg új feladatok megoldása válik szükségessé. Ebben a tekintetben nélkülözhetetlen az erők kifejtése, mégpedig oly módon és olyan arányban, amint ezt a szerteágazó munkaterek és a követelmények indokolják. Ezek a munkaterek azonban, mint például a vallás, tudomány, művészet, nem az egyes emberek szükségletei folytán keletkeznek, hanem megvan a külön létezésük, és mint valami felettes hatalmak irányítják a gondolkozást és cselekvést. Vannak általánosabb, egyetemesebb érdekű és különleges jellegű csoportulatok, amelyeknek annál nagyobb rész jut a szellemiségből, mennél nagyobb kiterjedésűek, úgyhogy a különleges körök a terjedelmesebb körökből nyerik a tartalmat.

Mivel már a szellemi lét terén a vezető szerep a kultúrát illeti még, nyilvánvaló, hogy a kultúrának a gondolkozás folyamatában kiváló jelentősége van. A kultúra nevezetesen oly nagy hatalom, hogy a szellemet a természet színteréről a szabadság állapotába emeli fel és minden szellemi működéshez erőt, hatást nyújt. Ez a folyamat a történelemből tükröződik felénk, amely nem véletlenül egymásután sorakozó adatok tára, sem nem szét-szórt fonalszálak egymásmellett való elhelyezése, hanem mint az intellektualizmus lényeges része és a szellemiség szakadatlan jelene, magába foglalja a múlt, jelen és jövő minden változatosságát. Csakhogy ám, amit a mindenségben észlelünk, ami lett, ami van és ami lesz, ami a maradandó egybekapcsolódásból

fejlődik, ami nem vész el soha, hanem értékben gyarapodik szüntelen : mindazt az intellektualizmus nem a természetfeletti, élő, személyes örök fővalóságtól, Istentől eredezteti, hanem a szellemi fejlődésnek tulajdonítja ; minek következtében annyira ingoványos talajon mozog, hogy ide s tova a csupán névleg emlegetett meddő kísérletezések listájába kerül.

Ugyanez a rendszer a történelemről szóló nézetét vonatkozásba hozza a kultúrélet minden nyilvánulásával. A középonti jelentőségű terület itt a tudomány, amelynek gócaból áradnak ki a szellemi működő erők minden irányban, viszont benne fonódnak egybe a szellemi munka összes elágazásai. Itt a legfőbb eszme és cél az igazság és minden munka lényege és törekvése a megismerés. A tudomány feladata és célja nem az, hogy az emberi tudalmat a kívülről létező világ képzeivel megtelítse, hanem, hogy a gondolkodás új gondolatokat alkosson, mintegy új világot hívjon létre. A tudománynak a valóság megállapítása végett nincs szüksége a tapasztalati létre, ami különben is csak a gondolatvilág elsőleges tökéletlen képe az emberi képzetben, hanem igenis a gondolkodás révén létrejövő következtetésekből deductív synthetikus módszerrel maga fejleszti és gyarapítja a megismerés tárházát és ezen az úton akarja felemelni a tapasztalatot is a valóság magaslatára. Minthogy eszerint a tudomány a lényeg megismerésének előmozdításán és az igazság alapos megállapításához megkívántató feltételek kiderítésén fáradozik : bizvást mellőzheti a természeti jelenségekkel való beható foglalkozást, úgyszintén a mechanikus oki kapcsolódás kutatását ; továbbá feleslegesnek mutatkozik az egyes dolgok egymáshoz való viszonyának mérlegelése is, amik pedig a naturalizmusban megannyi nélkülözhetetlen és elsőrendű teendők. Ehelyett az intellektualizmusnál az ok és következmény körül felmerülő kérdések fejtegetése és megoldása lép előtérbe, mint fő-fő feladat. A megismerési törekvés magaslatán pedig a gondolkodás minden eredményt önmagából fejleszt ki.

Az egyes tudományágak rangsorozatának fokmérője az egyetemes értékelés szempontjából bírálható meg. Egészen következetes ítélkezés szerint a valóság kútfőihez közelebb levő szellemi tudományok elsőbbségi fölényben vannak a természet-tudományok felett. Mivel az általános elvek és a lényegmeghatározási eszmék színtere a filozófia, mely egyszersmind logika és metafizika, ennél fogva a különleges jellegű tudományok között az első hely a filozófiát illeti meg. Ebben a tudományágban rejlik és ebben található meg a gondolkozási folyamat ama mustármagva, amelyből az ismeretek terebélyes és lombozatos fája sudárba szökken. Amennyiben pedig a gondolkodás tágas, sőt beláthatatlan színterén más különféle feladatok is vannak : ennekfolytán a szellemi élet szétágazó és változatos

nyilvánulásai szintén az egységi láncolatba kapcsolódnak. Sorrend szerint aztán az ethika az a tudomány, amely felé fordul a közfigyelem. Ennek határain belül azonban többé már nincs hely a régi, elavult, ósdi morálek számára, hanem korszerű, új, üde légkörben mozgó irányelvek kellene. Ezen a területen az emberi akaratnak valamely felettes akarathoz való kötöttségéről, attól függéséről, önálló véleményről, felebaráti viszonyról, kötelességről és ilyesmikkel kapcsolatos normákról nem lehet szó. Az objektív értelem magához vonz, benyel minden erőt és képességet. Megmarad azonban az a megoldásra váró probléma, hogy az egyes embert egész énjével együtt mi módon lehet és kell megnyerni az egyetemes feladatnak, amelyet viszont nem lehet parancsszóra teljesíteni, hanem csakis a gondolkozási folyamat hatalmának kifejlődése és az embernek ama fejlődés révén történő lekötöttsége folytán. Ezzel az ethika színtere felettébb kibővül, mivel az objektív értelem alá rendeltség nélkül semmiféle erkölcsi teljesítmény nem történhetik.

Sorrendi egymásutánban szó lehet most már a vallásról is, amely szintén beilleszkedhetik az új kapcsolatba, noha csakis azzal a kikötéssel, hogy tartalmát lényegesen megváltoztatja. Mert sem egy abszolút lényhez való viszony, sem a valóságnak felettes világgal való kapcsolata nem jöhet szóba ott, ahol a való egészet minden tartozékával egyben a gondolkozás alkotja. Jelentős feladatként kínálkozik azonban az összefolyamat végtelenségének és örökkévalóságának a véges és múlandó ember számára való megjelenítése, nyilvántartása és ezzel a lét szellemiségének megóvása. E feladat rendén keletkezik a pantheizmus, amely minden gondolkozás alapjául az abszolút eszmét tekinti, azt tartván, hogy az Istenség eszmeileg mindenben benne van, utóvégre pedig az Isten és a világ között semmiféle elválasztó határvonal nincs. A lét és a lényeg egységét, az összes létjelenségek és valóságok azonosságát hangoztató eme vallási színezetű elmélet oly közelségbe véli hozni az emberi lelket az Istenséghez, hogy a lélek szinte belemerülhet az Istenség titokzatos lényébe és ezzel azonossá lehet, még pedig olyanformán, mint ahogy a bölcséleti pantheizmus elvileg és rendszerileg minden theist és antithesist a synthesisbe olvaszt bele és az indentitás varázsló gondolatával kísérel megmagyarázni mindent, ami különbözőnek látszik, viszont hasonlóknak, sőt azonos létűnek merészel állítani mindent, ami sem nem hasonló, sem nem egyenlő lényegű. A gondolatok világának egységét és felsőségét képviselő ilyen tartalmú vallás, kiterjeszkedve a lét teljessége felett, behatol a szemléleti világ minden terére és feladatát a gondolat szolgálata által oldja meg.

Kapcsolatosan itt lehetne szólni a művészet rendeltetéséről. Erre nézve ezúttal csakis annyit jelezhetünk, hogy az intellektualizmus szerint a műremek jelentősége nem az érzékekre

való hatásban, sem nem a formában, hanem az eszme és gondolat tartalmának megjelenítésében határozódik. Eszerint a művészet is részese a gondolatvilág fejlődésének és rendeltetése közelebbi meghatározását mindenkor az össz folyamat egymásutánjában találja meg.

Ami végül az emberi közösség hivatását illeti, itt a végcél az emberiségnek a gondolatfolyamatban való együttes részvétele folytán érhető el. Ehhez képest az intelligencia kifejlesztése, a szellemi szabadságra nevelés, az egyetemes felvilágosodás sokkal előbbvaló feladatok, mint bármely szociális kérdés. Az evégre irányuló munka felelős tényezői nem annyira az egyesek, mint inkább az emberiség a maga egészében; mert itt nyilvánkozik meg az a gondolatvilág, amelyből a lényünk szellemisége fakad. Eszerint az egyes ember lényének szellemisége az emberiséggel való kapcsolatától függ. Az emberiség munkája folytán nyerik a nemzetek is feladatukat és jelentőségüket. A nemzetek kebelében az egyes tagokat összetartó kötelék nem a természeti rokonság, hanem az eszményi feladatok közössége és a közös jellem történeti fejlesztése. Az összeségnek az egyesek fölé való rendeltsége azzal a következménnyel jár, hogy az egyes ember a szervezett egyesüléssel, mint egészszel szemben elveszíti önállóságát, minek folytán csakis a szervezetnek van joga és szabadsága, mégpedig annyira, hogy vele szemben az egyes ember akarat nélkül való eszközzé válik. E merőben szubjektív és téves állásfoglalás bekövetkező káros esélyei ellen az intellektualizmus azt a zengő érc és pengő cimbalom módjára hangzó frázist ajánlja óvszerül, hogy a kultúra előhaladása folyamán hovatovább le kell rázni a sötét természeti erőket minden vak mechanismussal egyben és a kultúrát az értelmes gondolkodás uralma alá kell helyezni. E feladat megvalósítása elsősorban az államra, mint az erők tudatos szervezetére hárul. A kultúrállamnak viszont az az irányzata, hogy kiemelkedjék az egyes nemzetek fölibe és világállam legyen.

Nos, ennek a rendszernek, habár vázlatos áttekintéséből szintén arra a következtetésre jutottunk, hogy az intellektualizmus vezérlete és irányítása mellett sohasem volnánk képesek megfejteni a szellemi élet egységének problémáját. Mert bármily zengzetes és eszmeileg láncolatossá hypothesisek is buborékok módjára foszlanak szét, mihelyt beleütköznek a valóság, az igazság és a hit közsíklájába. Talán elképzelhető, de alig-alig érthető meg például az a tétel, hogy a természet annyi, mint a szellem bizonyos nemű fokozata; vagy hogy a valóság a szellem öntevékenységéből fejlődik és a mindenség a szellem elmélyítésével azonos jelenség. Az is merőben szubjektív vélekedés, mintha a vallás tartalmának megállapításánál az emberi korlátolt gondolkodást olyanforma normául lehetne tekinteni, amelyből mint minden különféleséget átfogó tényezőből lehetne eredeztetni

a fejlődés végetlen folyamatát. Ám, azt a felfogást, mely szerint a tudomány a kultúrmunkát a gyökérből fejleszti és belülről kelti életre, elfogadhatónak tartjuk, mindamellett azzal a hozzáadással, hogy a gyökér és a belülről való életrekeltés fogalmai meggyőző példákkal világosítandók meg. Az az intellektuális kijelentés azonban, hogy a kultúrélet ereje az emberiség egészében van, és a tevékenység főtartalma a megismerés haladása; továbbá az a programmszerű célkitűzés, mely szerint minden különféleség mellett is egységes, egész élmény létesítésére és az idők folyamatában az időtlen jelen megragadására kell törekedni: mindez és a hasonló ötletekkel kapcsolatba hozható bármily rengeteg mennyiségű artefakta sohasem fogja elősegíteni ennek a rejtélynek a megnyugtató megoldását.

Ily meddő kísérletezések után — egyebektől ezúttal eltekintve — még egy, de kiváltképpen való utat mutatok fel, amelyen haladva, — remélem és bízom — megtaláljuk azt az elérni óhajtott örök forrást, amelyből a szellemi élet összes nyilvánulásai erednek és azt a végcél, amelynél ezek a nyilvánulások összhangzóan egyesülnek.

—

Amit a naturalizmus és intellektualizmus, meg a velök kapcsolatba hozható egyéb rendszerek útján el nem érhetünk, azt lehetővé teszi ránk nézve az isteni kinyilatkoztatás kánonkönyve, amelynek vonatkozó tartalmából per analogiam összeállítható volna a *revelationalizmus* életrendszere.

A szellemi élet egységének igazolásánál mérlegelhető kánoni argumentumok közül jelenleg csakis annak a tanulságos megállapításnak a felmutatására szorítokozom, amely Pál apostol első korinthusi levele 12. fejezetének 4—11. versében olvasható, ahol is ő, minden elméletezés, elemezgetés és vitatkozás mellőzésével, a valóságnak megfelelő módon, közvetlenebbül a korinthusi keresztyén gyülekezet helyi és időszerű viszonyaihoz való alkalmazkodással szól ugyan, mindamellett a megfigyelései oly hívek, a meghatározásai oly alaposak, igazoltak és találók, hogy minden időre kihatólag bizvást kánonul tekinthetők.

Az apostol szerint a szellemi élet összes területein érvényesülő erők különböző nyilvánulásai, minden változatosság mellett is, úgy az alapelv, mint a cél tekintetében egységes egészzé kapcsolódnak össze. A szellemi erők és képességek rengetegéből általános szempontból tekintve három főbb mozzanat emelkedik ki, nevezetesen: a lelki adományok, a szolgálatok és a hatások. Ezekről az apostol így nyilatkozik: „Az adományok között különbözőségek vannak, de ugyanaz a Lélek (4. v.); és a szolgálattételek között különbözőségek vannak és ugyanaz az Úr (5. v.); és a hatások között különbözőségek vannak, de ugyanaz az Isten az, aki mindazokat műveli mindenkben.“ (6. v.) —

A most megnevezett három főbb életjelenségnek természet-szerűleg három egységi elv felel meg, ami viszont valósággal egy elvben összponstosul.

Közelebbről véve szemügyre az apostoli alapszöveget, nyilvánvaló, hogy a szellemi élet téerein észlelhető munkák teljesítéséhez alapfeltételként szükséges lelki adományok — *χαρίσματα* — azok a ható, alkotó, gyarapító erők és képességek, amelyeket Isten a Krisztusban megdicsőült kegyelmessége jeléül, szent Lelke által közöl egyesekkel, mégpedig nem egyformán, hanem az egyének és képességek különbözőségéhez képest kinek-kinek azt és annyit adván, amit és amennyit bölcsesége szerint jónak ítél (4. v.). E szellemi belső képességek után sorakoztatható külső életnyilvánulások pedig azok a szolgálatok, — *διακονία* —, azaz megbízások, foglalkozások, tenni-valók, eljárások, tisztségek, amelyek közelebbről a keresztyén gyülekezetek, aztán a társadalom és az állam háztartásában elmaradhatatlan, nélkülözhetetlen és hasznos teljesítmények, amelyekre ezeken a területeken éppen olyan szükség van, mint a természetben a havasi fenyvesek mellett a völgybeli cserjékre, vagy mint az emberi szervezetben a nemesebb testrészek mellett a végtagokra. Haszinte az ilyen különböző és szerteágazó diakoniákat az illető egyének, vagy alkalmazottak akár közelebbről a keresztyén egyházi, akár sensu lato a társadalmi és állami vonatkozású munkatereken, most tiszteletbeli megbízásként, majd kenyérkereseti foglalkozásként teljesítik is: de az elv, amely úgy a szolgálattevőket, mint a szolgálatokat irányítja, vezérli, és a cél, amelynek érdekében ezek a diakoniák történnek mindig ugyanaz, mégpedig nem valami elvont eszme, gondolat, vagy képzet, hanem a dicsőségnek Ura, aki Lelkével ott van, hat és alkot a szívekben (5. v.). A hatások, tények — *ἐνεργήματα* — pedig, a lelki adományok értékesítése és a diakoniák teljesítése nyomán fakadó tényleges eredmények, sikerek, vívmányok, amelyek a testi és lelki élet körében, az anyagi és szellemi világban gyakorta meglepetésszerű, bámulatatos módon jönnek létre, de mindig épülésére, javára, üdvére vannak az egyeseknek és a köznek egyaránt. Ezeknek az energémáknak szintén megvan az egységi elvök, nevezetesen: az Isten, aki Lelke által az adományokat osztogatja és a szolgálatokat rendelte, kinek-kinek megadja kellő időben a hű sáfárkodás jutalmát (6. v.).

A közös egységi elv és az azonos cél mellett, a jelzett életnyilvánulások, az egyetemes emberiség közös jólétének és fejlődésének előmozdítására irányulnak, amit az apostol így fejez ki: „Kinek-kinek pedig adatik a Lélek nyilvánulása közjóra“ (7. v.). Ez azt teszi, hogy az Isten Lelke minden egyes embernek adományoz annyi-amennyi tehetséget, de mivel a szellemi képességeknek kútfeje, alapelve egy, t. i. a Lélek: ennél fogva azoknak a rendeltetése, célja, minden különféleségük mellett is,

szintén csak egy és ugyanaz, nevezetesen: nem az önérdék kielégítése, hanem a közjónak munkálása. Mert amiképpen senki sem tekintheti a saját maga tulajdonának vagy szerzeményének még a veleszületett természeti vagy örökölt egyéni kiválóságokat, képességeket sem, amennyiben azok tisztán az isteni kegyelemnek ajándékai: aképpen minden egyes embernek az a rendeltetése és kötelessége, hogy úgy a tehetségeinek fejlesztése, érvényesítése, mint a szolgálatainak teljesítése és a lényében rejlő erő kifejtése által elérhető sikereket, elismeréseket, embertársainak és a köznek hasznára, értékgyarapodására és javára fordítsa. Az egységi elv és azonos cél ily módon nyer megfelelő és méltó megvalósulást a közösségnek, az egyetemesnek boldogságában.

Ez általános és bevezetészerű előterjesztés kapcsában felsorol az apostol a szellemi és tapasztalati élet terén érvényesülő képességek közül kilenc lelki adományt annak igazolásával, hogy ezek a közöttük meglevő különféleségek mellett is, egységes elvből fakadnak és közös célra szolgálnak.

Az apostoli szöveg így hangzik: „Az egyiknek ugyanis adatik a Lélek által bölcseségnek beszéde, a másoknak pedig ugyanazon Lélek szerint megismerésnek beszéde (8. v.), másnak pedig hit ugyanazon Lélekben, másoknak pedig gyógyításoknak adományai ugyanazon Lélekben (9. v.), másoknak pedig hatalmas erőhatások, másoknak pedig profétaság, másoknak pedig lelkek megvizsgálása; másnak pedig nyelvek nemei, másoknak pedig nyelvek magyarázása (10. v.). De mindezeket egy és ugyanazon Lélek műveli, kiosztván külön-külön kinek-kinek, amint akarja“ (11. v.).

Felesleges talán jelezni is, hogy Pál apostol itt távolról sem akarta rendszeresen, vagy logikai egymásutánban felsorolni az egységes forrásból eredő és közös célú összes szellemi erőket, hanem egyszerűen csak azt jelenti ki, hogy a szellemi és erkölcsi képességek útján kifejtett tevékenységet, úgy közvetlenebbül a keresztyén közösségben, mint általánosan a való életben, a viszonylagosság, részrehajlás, kizárólagosság és egyéb ilyesféle ítélkezési szempontok teljes mellőzésével aszerint kell értékelni, hogy annak a képességnek, vagy munkának milyen jelentősége, hatása és haszna van az egyesek és a köz javának előmozdítása tekintetében.

Ehhez képest, bár nem ok nélkül, legegyszerűbben említi meg azt a két lelki adományt, amelyeket a keresztyén hit és élet szempontjából a szellemi erőképeségek fokmérőjéül szokás tekinteni. Ezek: a bölcseség beszéde és a megismerés beszéde. (8. v.) A bölcseség beszéde — λόγος σοφίας — az apostol tanítása szerint a jelenlegi vonatkozásban, az emberi részleges ismerettel és értelmi tudással, úgyszintén ennek közlésével ellentétben az a képesség, amelynek birtokában az illető szellemi

munkás, a bűnös világ megváltására vonatkozó csodálatos és titokzatos isteni üdvégzés tartalmát igazán, híven elegyítetlenül vallja és hirdeti. Ez a bölcsesség nem emberi szellem szüleménye, nem véges elmével megszerezhető s bármily sokra is értékelhető ismerethalmaz, nem erkölcsi belátás, értelmi mélység, avagy általában valamely rendszer vagy elmélet; továbbá úgy az eredete, mint a jellege és lényege szempontjából nem ennek a jelenvaló világnak, sem nem a föld hatalmasainak, tudósainak a bölcsesége; hanem közvetlenül Istennek amaz elrejtett bölcsesége, amelyet Ő eleve megállapított a mi megdicsőítésünkre (1 Kor 2, 6 k.). Ezt a mennyei jótéteményt, ezt az evangéliumi erőt, ezt a kinyilatkoztatásból megismert igazságot és kegyelmi ajándékot vannak hivatva közölni és terjeszteni, alkalmazni és érvényesíteni a bölcsesség beszéde charismájával megáldott egyének, vagyis azok a lelki szolgák, akiknek hithű, józan tanítása, állhatatos bizonyágtétele, feddhetetlen élete és nemes példája eredményeképpen épül a hívők lelkiháza, gyarapodik a közjó és megvalósul a lelkekben az Isten országa. A szellemi élet különböző területei közül ez a jellegzetesen lelki és erkölcsi munkatér természetszerűleg határos és szomszédos mindazokkal a többi területekkel, amelyeken az emberiség szellemi és erkölcsi tökéletesedésének, földi és mennyei hivatása felmagasztosulásának és léte végcéljához való közeledésének folyamata végbemegy, miért is a bölcsesség beszédével foglalkozó sáfároknak elsőrendű feladatuk az, hogy a szellemi élet egysége és szentsége felett őrködjének s mindenben az igaz, szép, jó elvek diadaláért buzgólkodjanak.

Ezzel a lelki adománnyal kapcsolatos a megismerés beszéde — λόγος γνώσεως —, vagyis az a tehetség, amellyel az arra hivatott szellemi munkások a véges elmére nézve homályos képzeteket, kuszált fogalmakat, zavaros életviszonyokat, szokatlan jelenségeket a valóságnak és az igazságnak megfelelőleg világosítják meg és tárják fel. Ez a szellemi tevékenység a gondolkozás, kutatás, tanulmányozás és ténymegállapítás körében mozog és önfegyelmézést, igazságszeretetet, pártatlan ítélkezést és lelkiismeretességet feltételez. Mert a megismerésre törekvő embernek az egyenes útról letérése, vagy a szabadosság és féktelenség szélsőségeibe csapongása eltévelyedésre, rombolásra vezet és megismerés helyett bonyodalmat, zűrzavart, megbotránkozást és felfordulást idéz elő. Amilyen nagyértékű szellemi kíncs a tiszta, józan és tárgyilagos ismeret, amelyet céltudatos munka, buzgó odaadás és ernyedetlen kitartás mellett is csak az szerezhet meg, akiben megvan a kellő értelmi képesség, a rátermettségek és a készség: éppen olyan kiváló jelentőségű lelki adomány az ismeretek elsajátításának, terjesztésének és gyarapításának közvetítő eszköze, azaz a közlési tehetség, melynek gyakorlati értékesítése útján a megismert igazságot az Isten Lelke szerint,

vagyis az Ő irányításának megfelelőleg és céljához híven közös tulajdonná tenni erkölcsi kötelesség.

Ez a két charisma egymással karöltve, egymást kölcsönösen támogatva és kiegészítve érvényesül a vallástársadalmi és tudományos élet terén, például mint lelkipásztori és tanítói, illetve mint theologiai és filozofiai tevékenység, amely közeli vonatkozásnál fogva kívánatos és szükséges, hogy a szellem-erkölcsi világ e két nagy területén határvillongások, ellentétek, torsalkodások ne zavarják az apostol által hirdetett azt az egységi elvet és azonos célt, amelynek szem előtt tartása nélkül bármi bölcsesség és ismeret merő hiábavalósággá válik.

A szellemi élet terén a tökéletesedést előmozdító eme két lelki tehetséghez csatlakozik az apostol által jelzett az a charisma-sorozat, amely már nem annyira az elme megvilágítása, a szellemi megtermékenyítés és az érzelmi nemesítés szempontjából, mint inkább az akarat és a jellem lényegének, értékének, súlyának és hatásának tekintetében nagyjelentőségű úgy az egyesekre, mint a közre nézve. Vannak ugyanis, akiknek az apostol szerint hitet ajándékoz az Isten kegyelmi ajándékul ugyanabból a forrásból és ugyanolyan módon, mint ahogy másokat gyógyításoknak adományaival lát el. (9. v.) A jelenlegi szövegkapcsolatban a hit — πίστις — az a lelki erő, amelynek birtokában a keresztyén hívőre nézve semmi sem lehetetlen (Mt 17, 20. k.); ez az a rendületlen meggyőződés, amellyel mi, keresztyének, a remélt dolgokat valóságoknak, a nem látott, de bírní óhajtott lelki javakat bizonyosoknak tekintjük és valljuk. (Zsid 11, 1.) Ez az a feltétlen bizodalom, hogy Isten, mint mindenható Úr, mindent megcselekedhetik és mint mennyei Atyánk, meg is cselekszik mindent a mi üdvünkre, kik Őt szeretjük és akiket Ő szeret (Róm 8, 28); ez az a hatalom, amellyel felvértezve a dicső ősök országokat győztek le, tűz lángját oltották el, erősek lettek a háborúban, ellenséges táborokat futamítottak meg és bizonyágtételükkel kivívták a szabadságot. Ez a szilárd hit valósul meg a gyógyítások charismái — χαρίσματα ἰαμάτων — következtében is, amiket azért nevez meg többes számban az apostol, mivel különféle betegségekből való gyógyítások különböző módjairól van szó; egyszersmind azonban rámutat arra a tényre, hogy a gyógyítási képességek és az azok alkalmazása folytán elért gyógyulási eredmények végső elemzésben nem emberi sikerek és érdemek, hanem az Isten kegyelmi adományai. Még az emberiség legnagyobb lelki-testi orvosa, Idvezítőnk is, az ő mennyei Atyjától nyert hatalmával gyógyította meg azokat a lelki és testi betegeket, akik a meggyógyulás reménységében járultak hozzá teljes bizodalommal. Aztán a gyógyítás tehetségével megáldott egyes apostolok therapeutikus tevékenysége szintén azért volt eredményes, mert adott esetekben azzal a tudattal és hittel

jártak el, hogy amit tesznek, az tökéletesen egyező az Isten akaratával. (Act 3, 6 ; 9, 34 ; 19, 10 ; 28, 8 k.). Eszerint, miként a lelkipásztori pályánál, csakis a belső hivatottsággal megáldott és kellő készséggel jeleskedő igazi, önzetlen munkások életén és működésén sokasodik meg az áldás : akként az orvosi pályán is azok fejtenek ki sikeres, kiváló, jó és elismerésre méltó tevékenységet, akikben megvannak az Istentől adományozott ama tehetségek és képességek, amelyek az orvosi hivatás nélkülözhetetlen és pótolhatatlan alapfeltételei.

A hittel és a gyógyítások adományaival kapcsolatosak azok a hatalmas hatások, erőtények — ἐνεργήματα δυνάμεων —, amelyek még az apostoli korszakban a vallási és erkölcsi élet terén észlelt rendkívüli, csodás jellegű tények véghezvitelében nyilvánultak. Így például az apostolok az általuk hirdetett evangéliom igazságát sok ízben az emberi tudás és képesség mértékét felülmúló cselekedetekkel is megerősítették (Act 5, 1—6; 13, 8—11 ; 28, 3—6; 2. Kor. 11, 23—27.) Nem tagadható azonban, hogy ilyen rendkívüli energémákban időről-időre mindazok részesültek, akik az Isten országának terjesztése, a lelki és erkölcsi szabadság kivívása, vagy általában az igaz, szép és jó elvek diadala érdekében korszakos és áldásos cselekedeteikkel örökítették meg emléküket. Azokra gondolok itten, akikre nem volt méltó a világ, de akik mint igazak, napként fénylenek a mennyeknek országában.

Ilyen hatalmas, sőt gyakorta döbbenetes tények előidézésére lelki tehetségeket ajándékoz az Isten egyes kiváló tudósoknak, hősöknek, emberbarátoknak, mindannyiszor, valahányszor szemelláthatólag és kézzelfoghatólag be akarja bizonyítani azt, hogy a véges határok között mozgó embernek még a leghatványozottabb szellemi erő kifejtés mellett elérhető vívmányai is csak kezdetleges és múló jelenségek az Isten mindenhatóságának és bölcsességének csodái mellett.

Következik most már a προφητία, amely az emberi szív mélységeit és az isteni üdvégzés titkait feltáró és ezen az úton egyfelől a hívők épülésére, intésére és vigasztalására, másfelől a hitetlenek megnyerésére képesítő lelki tehetség. Akiben ez megvan, az a szellemi munkás nem annyira a saját elhatározásából, mint inkább a Lélek indításából szól és ilymódon hat a lelkekre. A keresztyén proféta hivatása abban határozódott, hogy a társadalmat úgy tagjaiban, mint egészében a közönyösség és petyhüdtség állapotából felrázza, öntudatra ébressze, munkára buzdítsa és rendeltetésének magaslatára felsegítse. Ilyen képességgel felruházott férfiakból szervezte meg az őskeresztyén egyház az akkoriban igen áldásos tevékenységű profétasági intézményt, melyet még Bullinger is életbeléptetett a zürichi gyülekezetben. Később azonban az ezzel a hivatással

egybekötött agendák nagyobbára az ígéhirdetői és tanítói tisztelet ellátó lelki munkásokra hárultak.

Mivel pedig nemcsak a hajdankorban, hanem későbbben még többször megtörtént, hogy némely önző és hivalkodó álproféta hamis frázisokkal és hiú okoskodásokkal nem átalotta félrevezetni és megtéveszteni a kegyes hívőket és gyülekezeteket: ez okból éppen a profétasággal kapcsolatban szükségesnek látta megemlíteni az apostol a lelkeknek megvizsgálása — *διάκρισις πνευμάτων* — szükségességét és az ehhez megkívántató képességet, amely szintén a Szentlélek adománya. Akiknél ez a szellemi tehetség megvan, azok meg tudják bírálni és ítélni, hogy vajjon a türelmes hallgatóság előtt hangoztatott beszédek helyesek és építők-e, avagy amolyan furfangosan kieszelt és csalárdul becsempészett sátáni találmányok-e, amelyeket a hirdetőikkel együtt távol kell tartani a Krisztus egyházától. Ehhez az eszmeláncolati szemhez lehetne hozzáfűzni a jogi, bírósági, ellenőrzési, fegyelmi tevékenység különböző diakritikus fajait, amelyekről szintén nem tagadható, hogy amennyiben az igazság és a közjó szolgálatában vannak, annyi-
ban lelki ajándékokul tekintendők.

Végül említi az apostol a nyelvek nevei — *γένη γλωσσῶν* — és a nyelvek magyarázása — *ερμηνεία γλωσσῶν* — tehetségét. E két charisma lényegéről, értékéről és hatásáról eltérőleg vélekednek az exegeták. Többen ugyanis azt tartják, hogy itt idegen nyelveken való beszélés képességéről, némelyek pedig, hogy a túlon túl felcsigázott lelkesültség és elragadtatás állapotában kifejezésre jutott glossolaliáról és az ehhez kapcsolódó megmagyarázásról van szó. Én úgy látom a dolgot, hogy mivel a korinthusi gyülekezetben elburjánzott glossolalia értékelésének kérdésében a 14. fejezet folyamán értekezik részletesen az apostol, ennél fogva semmi ok sem forgott fenn arra nézve, hogy ő a szellemi képességek felsorolása rendén ehelyütt a *γένη γλωσσῶν* jelzéssel a különben is nagyon viszonylagos jelentőségű, időleges és helyi jellegű kegyességi megnyilatkozást, t. i. a glossolaliát csak amúgy sebtében megnevezze. Viszont azonban egészen indokolt és helyénvaló volt, ha a már felmutatott szellemi képességekkel és lelki tehetségekkel összefüggésben egyidejűleg azokat a nagybecsű lelki adományokat is megnevezte, amelyek a különböző nyelveken való beszélésnek és azok tolmácsolásának útján jutnak érvényre. Ebből is látható, hogy a különböző nyelvek ismerete, művelése, értékesítési és alkalmazási tehetsége Istentől nyert ingyen kegyelmi ajándék, amelyet Ő személyválogatás nélkül, szabad elhatározása és bölcsesége szerint adományoz. Itt tehát nem lehet szó emberi érdemről, mert Isten mindig az Ő tökéletes lényével, bölcsességével, jóságával és igazságosságával egyezően osztogatja a talentumokat, némelyeknek ötöt, másoknak kettőt, másoknak pedig egyet

(Mt 25, 15.), amint Pál apostol is mondja : „Mindezeket ugyanazon Lélek műveli, külön-külön osztogatván kinek-kinek amint akarja“ (11. v.).

De kifogynék az időből, ha e szerény kereten kívül még egyenként elemezném a bibliai kánon mindama bizonyosságait, amelyek a különféle nyilvánulásokban észlelhető szellemi élet egységéről, a különböző módon fejlődő és ható lelki erők közös kútfőből eredéséről, a többnemű szellemi, erkölcsi, gyakorlati tevékenységnek ugyanazon célú kifejtéséről, szóval : a mindent magába ölelő és befogadó eszményi összhang és tökéletes egység mibenlétéről és magasztosságáról tanuskodnak. Hogy ez a különfeleség és az ennek alapjául szolgáló egység egymás mellett és egymást kiegészítőleg lehetséges, sőt valósággal meglevő tény : azt az apostol a mindennapi életből ismeretes, egyszerű és meggyőző hasonlattal szemlélteti, mondván : „Amiképpen a test egy és sok tagja van, az egy testnek tagjai pedig, noha sokan vannak, mind egy test, azonképpen a Krisztus is“ (12. v.). Ez más szavakkal így fejezhető ki : Az egységes emberi test egyes tagjai különböző és sokféle életműködést fejtenek ki, azonban az egységes szervezet minden egyes tagja benső életviszonyban van egymással úgyannyira, hogy minden egyes tag működése ugyanabból a létforrásból indul ki és ugyanazon célból, t. i. az egységes organismus fenntartásának, épségének, egészségének és jólétének érdekében történik. Minden egyes tagnak szüksége van a többi tagokra és egyik tag sem mondhatja a másiknak, hogy nincs rá szüksége. Hasonlatosképpen van ez a szellemi világban is, amelynek örök fundamentoma, létfeltétele és feje a Krisztus, aki Lelke által közli velünk a szellemi élet tevékenységéhez és eredményességéhez megkívántató adományokat. Igazi bölcseségről, megismerésről, hitről, gyógyítási tehetségekről, hatalmas eredményekről, profétaságról, lelkek megvizsgálásáról, nyelvek nemeiről, nyelvek magyarázásáról, és akármiféle szellemi, vallási, erkölcsi, nemzeti, állami, művészi, családi, egyéni haladásról, boldogulásról és tökéletesedésről nem volt, nincs és nem lehet szó soha a Szentlélek kegyelmi adományai és áldása nélkül. Ez másíthatatlan bibliai kijelentés.

Ennek a ténynek és igazságnak élő bizonyága és hirdetője az *universitas*, amelynek hivatása és célja az, hogy az Isten Lelke adományaival való hűséges és méltó sáfárkodás útján a szellemi élet különféle területein végbemenő munkálkodást az egyeseknek, a nemzetnek, a köznek javára és tökéletesedésére irányítsa, gyarapítsa, fokozza és értékesitse.

A mi Tisza István-egyetemünk szintén az evangéliumi keresztyénségnek és az ezeréves Magyarország ősi örökös nemzetének szellemében teljesíti céltudatos szent missióját. A dicső

emlékezetű elődeink által kipróbált és megegyengetett úton, az elidáig helyesnek és legjobbnak bizonyult irányban, a szent örökségül reánk szállott vezérelvek szerint, annak az eszményi célnak eléréseért lelkesedünk, dolgozunk, — s ha kell — még életünk feláldozásával is állhatatosan arra törekszünk, hogy a Tisza István-egyetem különféle tudományos területein kifejtett szellemi és gyakorlati tevékenység révén létrejövő eredmények, sikerek, vívmányok és áldások, mind-mind kivétel nélkül, embertársainknak, társadalmunknak javára, nemzetünk erősödésének, nagyságának, boldogságának előmozdítására, hazánk ősi, elidegeníthetetlen határainak, széttagolhatatlanul egységes területe épségének visszaszerzésére és Isten nevének dicsőségére váljanak.

E célunk elérésének záloga, e törekvésünk kezessége és e keresztyéni nemzeti fogadalmunk megvalósulásának biztosítéka : a szeretet és békesség Lelke által ihletett és vezérelt *szellemi élet egysége*.

Dixi.

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR

13245 / 1958